

התפקיד ואני

דנה לצוותים חינוכיים בנושא הרפלקציה בתהליכי מעורבות חברתית

מהי רפלקציה?

רפלקציה הינה התבוננות וחשיבה מכוונות ומעמיקות בהתנסות תוך כוונה לעמוד על משמעותה ועל האופן בו ניתן להסבירה, להסיק מסקנות על ההשפעות של כל אלה על האדם, על סביבתו ועל ביצועיו בעתיד (מבוסס על הייט, 1967, 1995, & Hatton, mith.).

מקומה של הרפלקציה בתהליכי מעורבות חברתית

המעורבות החברתית תורמת לגיבוש זהות הלומד ומסייעת לו להיות מודע לנטיותיו, ליכולותיו, לערכיו, לעמדותיו ובה בעת להיות קשוב לאחר, ערני לסובב, אכפתי, מסוגל לפעול באופן עצמאי ובשיתוף פעולה עם אחרים מתוך תחושת שייכות ואחריות.

חשוב ללוות את הלומדים הממלאים תפקיד באופן קבוע, לנהל עמם דיאלוג מכבד ולעבד עמם את ההצלחות ואת הקשיים שחוו במהלך מילוי התפקיד תוך חיזוק ערכים, כמו: נתינה, אחריות ומכוונות להעצמת תחושת המסוגלות. ההתנסות במעורבות חברתית המלווה בשיח מתמשך אודות כוחותיו ויכולותיו של הלומד להתנהל בעולם, מעצימה את תחושת הערך והמסוגלות העצמית שלו. (מתוך: "אבני הדרך בלמידה משמעותית", חוזר מנכ"ל, אוגוסט 2014)

ביצוע רפלקציה בליווי מורה או באופן עצמאי מאפשר ללומד להתנסות בפיתוח:

- מודעות לתרומת המעורבות החברתית לפרט ולחברה
- חשיבה, תכנון וביצוע מהלכים לקידום מעורבות חברתית ותרומה לאחר ולסביבה
- הערכת הביצועים תוך חתירה לשיפור מתמיד
- שימוש באסטרטגיות חשיבה ובתהליכי חשיבה תוך הבנה של איך, "מתי" ו"למה"
- הגדרת יעדים ותכנון המשימות לקראת השגתן

התרומות המרכזיות של הרפלקציה:

- העמקת ההיכרות העצמית
- מודעות לתהליכים ולאסטרטגיות
- שיפור מהלכים עתידיים
- יצירת למידה משמעותית
- חיבור החשיבה והעשייה לערכים ולרגשות

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' לחינוך יסודי
המחלקה לחינוך לחיים בחברה

ביצוע רפלקציה בהנחיית מורה

הצוות החינוכי אמון על הכשרת הלומדים לבצע תפקידים שונים בכיתה, בביה"ס ובקהילה. הכשרה זו כוללת ביצוע רפלקציה אודות התפקיד בזמנים קבועים תוך מתן דגש על עיבוד החוויות, על בירור ערכים והתנהגויות, על איתור החוזקות והגורמים המעכבים, על קבלת החלטות להמשך ועל טיפוח תחושת המסוגלות.

כדי להגיע לתהליך רפלקטיבי שלם ומשמעותי ינחה הצוות החינוכי את הלומדים הממלאים תפקיד לבצע רפלקציה הכוללת מספר שלבים מרכזיים* המפורטים להלן. שלבים אלה אינם נפרדים זה מזה בצורה מוחלטת. ייתכן שבשלב מסוים יבואו לידי ביטוי מרכיבים ואפיונים הנכללים בשלב אחר. עם זאת חשוב לכוון את הלומדים לבצע רפלקציה על-פי שלבים אלה, במיוחד בהתנסויות הראשונות ברפלקציה.

שלבים מרכזיים בביצוע רפלקציה אודות התפקיד

א. **תיאור ההתרחשויות** - תיאור התפקיד ושחזור האירועים, ההתנסויות והמשימות שבוצעו ואופן ביצוען.

ב. **עיבוד ההתרחשויות** - ניתוח ההתרחשויות תוך התמקדות בנקודות אלו:

- ♦ הסברים לנסיבות ולסיבות שהובילו להתרחשויות
- ♦ הצלחות, אתגרים, דילמות וקשיים
- ♦ דפוסי התמודדות במצבים שונים ובחינת חלופות אפשרויות
- ♦ רגשות, בירור ערכים והתנהגויות

ג. **תובנות ולקחים לעתיד** - בירור הלקחים והמסקנות וקבלת החלטות להמשך תוך התמקדות בנקודות אלו:

- ♦ ביצוע התפקיד הנוכחי
- ♦ ביצוע תפקידים דומים או אחרים בעתיד
- ♦ השפעות הביצוע על בעל התפקיד, על החברה, על הסביבה (בהיבט רגשי, חברתי, קוגניטיבי, ערכי)

* בספרות קיימות הגדרות נוספות לשלבי הרפלקציה.

- קידום למידה משמעותית ופיתוח תפקודי לומד **מעורבות חברתית**

[/http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Yesodi/Hevra/TochniyotHvratyot/meoravut_rashi](http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Yesodi/Hevra/TochniyotHvratyot/meoravut_rashi)

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' לחינוך יסודי
המחלקה לחינוך לחיים בחברה

מטרות הסדנה

1. העלאת המודעות לתרומתה של הרפלקציה לקידום מהלכי מעורבות חברתית
2. הרחבת הידע אודות הרפלקציה
3. התנסות בתהליך רפלקטיבי בהקשר של מילוי תפקיד

מהלך הסדנה

בשלוש

המשתתפים יתחלקו לשלוש ויתנסו בביצוע שיחה בין מורה לתלמיד בנושא התפקיד אותו הוא ממלא בכיתה/בביה"ס. משתתף 1 - יגלם את המורה, משתתף 2 - יגלם את התלמיד, משתתף 3 - יצפה בשיחה ויתעד אותה. שלב א - שיחה בין המורה לתלמיד בהתאם לסיטואציה שיקבלו. הצופה יתעד את שאלות המורה ואת תגובות התלמיד כלשונן. סיטואציות לדוגמה:

סיטואציה 1: (חונכות)

שחר, תלמיד חונך, פנה למחנכת הכיתה וביקש לעזוב את התפקיד בגלל קשיים שיש לו בתפקיד.

סיטואציה 2: (ועדה)

שיר, יו"ר ועדת עיתון ביה"ס, זכתה בתעודת הצטיינות על מילוי תפקידה. המורה שמלווה את הוועדה זימנה אותה לשיחה על ההצלחה בתפקיד.

סיטואציה 3: (שגרירים)

נועם התאכזב מהפעילות השגרירית שכיתתו הובילה החודש. הוא חווה קשיים בשיתופי הפעולה בתוך הכיתה, ומחנכת הכיתה זימנה אותו לשיחה על תחושותיו.

סיטואציה 4: (מועצת תלמידים)

סיוון נבחרה ע"י תלמידי כיתתה להיות הנציגה הכיתתית במועצת התלמידים הבית ספרית זו השנה השנייה. סיוון מתלבטת אם לקחת על עצמה את התפקיד גם השנה. מחנכת הכיתה זימנה אותה לשיחה על כך.

שלב ב - הצופה יקריא את השאלות ויברר עם "המורה" ועם "התלמיד" את סוגי השאלות שנשאלו (שאלות פתוחות/סגורות, שאלות חיוביות/שליליות, שאלות עובדתיות/שיפוטיות, שאלות נקודתיות/מרחיבות).

הצעה לכרטיס הנחיות למשתתפים בנספח 1.

- קידום למידה משמעותית ופיתוח תפקודי לומד מעורבות חברתית

[/http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Yesodi/Hevra/TochniyotHvratyot/meoravut_rashi](http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Yesodi/Hevra/TochniyotHvratyot/meoravut_rashi)

במליאה

א. דיון אודות השאלות הבאות:

- אילו שאלות קידמו את השיח ותרמו לתלמיד? אילו שאלות עיכבו את התקדמותו? במה קידמו? במה עיכבו? מדוע?
- השיחה של בעל התפקיד עם המורה אפשרה לו להתבונן בתפקידו באופן רפלקטיבי: לשחזר התמודדויות, הצלחות, קשיים, אתגרים; לבחון מה מנחה אותו, כיצד הוא פועל, ולברר תובנות ומסקנות להמשך.
- האם התנסיתם ברפלקציה אודות התפקיד שלכם? (התפקיד בבית, בביה"ס, באוניברסיטה וכולי?) האם התנסיתם בשיח רפלקטיבי עם תלמיד אודות תפקידו? תארו במה תורמת הרפלקציה לדעתכם (לבעל התפקיד, לקידום התפקיד, למערכות היחסים בין שותפי התפקיד)?

למנחה, ניתן לברר את התרומות הבאות:

- ♦ מודעות לתרומת המעורבות החברתית לפרט ולחברה
- ♦ חשיבה, תכנון וביצוע מהלכים לקידום מעורבות חברתית ותרומה לאחר ולסביבה
- ♦ הערכת הביצועים תוך חתירה לשיפור מתמיד
- ♦ שימוש באסטרטגיות חשיבה ובתהליכי חשיבה תוך הבנה של "איך", "מתי" ו"למה"
- ♦ הגדרת יעדים ותכנון המשימות לקראת השגתן

ב. היכרות עם מרכיבי הרפלקציה - נספח 2

ג. היכרות עם השלבים ועם השאלות של הרפלקציה אודות התפקיד בהנחיית מורה - נספח

3

שיחת מורה-תלמיד אודות התפקיד

הסיטואציה: (חונכות)

שחר, תלמיד חונך, פנה אליך בבקשה לעזוב את תפקידו כחונך מכיוון שקשה לו מאוד. זימנת אותו לשיחה על הקשיים בתפקיד.

חלקו ביניכם את התפקידים הבאים: מורה, תלמיד (שחר) וצופה.

פעלו עפ"י ההנחיות הבאות:

א. למורה: נהל שיחה עם שחר התלמיד. התמקד בקשיים במטרה להגיע למסקנות.

לצופה: תעד את השאלות של המורה ואת תגובות התלמיד - כלשונן.

ב. דיון לאחר השיחה:

ב1. הצופה יקריא השאלות.

ב2. ערכו דיון על סוג השאלות שנשאלו (שאלות פתוחות/סגורות, שאלות חיוביות/שליליות,

שאלות עובדתיות/שיפוטיות, שאלות נקודתיות/מרחיבות).

ב3. המורה והתלמיד יתארו כיצד הרגישו, אילו שאלות קידמו את התהליך ואילו שאלות עיכבו

אותו.

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' לחינוך יסודי
המחלקה לחינוך לחיים בחברה

הסיטואציה:

שיר, יו"ר ועדת עיתון ביה"ס, זכתה בתעודת הצטיינות בית ספרית. זימנת אותה לשיחה על ההצלחה בתפקיד.

חלקו ביניכם את התפקידים הבאים: מורה, תלמידה (שיר) וצופה.

פעלו עפ"י ההנחיות הבאות:

א. למורה: נהל שיחה עם שיר. התמקד בהצלחות במטרה להגיע למסקנות.

לצופה: תעד את השאלות של המורה ואת תגובות התלמידה - כלשונן.

ב. דיון לאחר השיחה:

1. הצופה יקריא השאלות.

2. ערכו דיון על סוג השאלות שנשאלו (שאלות פתוחות/סגורות, שאלות חיוביות/שליליות,

שאלות עובדתיות/שיפוטיות, שאלות נקודתיות/מרחיבות).

3. המורה והתלמיד יתארו כיצד הרגישו, אילו שאלות קידמו את השיחה ואילו שאלות עיכבו

אותה.

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' לחינוך יסודי
המחלקה לחינוך לחיים בחברה

הסיטואציה:

נועם, תלמיד כיתתך, התאכזב מהפעילות השגרירית שהכיתה ערכה: הוא חווה קשיים בשיתופי הפעולה בתוך הכיתה בהקשר של הפעילות השגרירית. זימנת אותו לשיחה על כך.

חלקו ביניכם את התפקידים הבאים: מורה, תלמיד (נועם) וצופה.

פעלו עפ"י ההנחיות הבאות:

א. למורה: נהל שיחה עם נועם. התמקד באכזבתו במטרה להגיע למסקנות.

לצופה: תעד את השאלות של המורה ואת תגובות התלמיד - כלשונן.

ב. דיון לאחר השיחה:

1. הצופה יקריא השאלות.

2. ערכו דיון על סוג השאלות שנשאלו (שאלות פתוחות/סגורות, שאלות חיוביות/שליליות,

שאלות עובדתיות/שיפוטיות, שאלות נקודתיות/מרחיבות).

3. המורה והתלמיד יתארו כיצד הרגישו, אילו שאלות קידמו את השיחה ואילו שאלות עיכבו

אותה.

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' לחינוך יסודי
המחלקה לחינוך לחיים בחברה

הסיטואציה:

סיוון נבחרה ע"י תלמידי כיתתך לנציגה הכיתתית במועצת התלמידים הבית ספרית זו השנה השנייה. סיוון מתלבטת אם לקחת על עצמה את התפקיד גם השנה. זימנת אותה לשיחה על כך.

חלקו ביניכם את התפקידים הבאים: מורה, תלמידה (סיוון) וצופה.
פעלו עפ"י ההנחיות הבאות:

א. למורה: נהל שיחה עם סיוון במטרה להגיע למסקנות.
לצופה: תעד את השאלות של המורה ואת תגובות התלמידה - כלשונן.

ב. דיון לאחר השיחה:

1. הצופה יקריא השאלות.

2. ערכו דיון על סוג השאלות שנשאלו (שאלות פתוחות/סגורות, שאלות חיוביות/שליליות, שאלות עובדתיות/שיפוטיות, שאלות נקודתיות/מרחיבות).

3. המורה והתלמיד יתארו כיצד הרגישו, אילו שאלות קידמו את השיחה ואילו שאלות עיכבו אותה.

מרכיבי הרפלקציה

מרכיבי הרפלקציה במילוי תפקיד

מודעות

- תיאור ושחזור האירועים
(מה עשיתי? מה קרה? אילו אירועים התרחשו?)

אסטרטגיה

- שיקולי הדעת, הנמקות
(מדוע נהגתי כך? מדוע בחרתי ב...?)

הערכה ושיפוט

- בדיקה ושיפוט
איתור הצלחות וכשלים, בחינת חלופות, ביורור ערכים (מה הצליח ומה לא? מדוע? מה חשבתי? איך הרגשתי?)

למידה

- תובנות ומסקנות
(מה למדתי על עצמי? על התפקיד? על התחום בו התנסיתי? על השותפים? מהן מסקנותיי?)

מהלך עתידי

- הפקת לקחים להמשך
(מה אעשה בהמשך? כיצד איישם בעתיד את הלימודים מהתנסות זו?)

מבוסס על זילברשטיין, 2001

שאלות מנחות לביצוע רפלקציה אודות תפקיד בהנחיית מורה

הצעות לשאלות מנחות בביצוע רפלקציה בהנחיית מורה

- מהו התפקיד? מהן מטרות התפקיד?
- באילו משימות התנסית? לשם מה? עם מי? מתי?
- מה השגת? מה ביקשת להשיג?
- באילו דרכי פעולה השתמשת לצורך ביצוע התפקיד? לשם מה?
- באילו שיתופי פעולה התנסית במסגרת מילוי התפקיד?
- ועוד בהתייחס לשחזור ההתרחשויות בתפקיד

תיאור ההתרחשויות בתפקיד

- מה חשבת? מה הרגשת? מדוע? (בעת קבלת התפקיד, בעת הביצוע)
- במה הצלחת? מה/מי סייע לך? (תכונות, יכולות, החלטות, שותפים, משאבים...)
- אילו ערכים יישמת? כיצד התנהגת? כיצד זה קידם אותך ואת התפקיד?
- אילו דילמות, קשיים, אתגרים חווית? כיצד התמודדת? אילו חלופות אפשריות?
- האם לדעתך ניצלת כראוי את המשאבים שעמדו לרשותך? מה כדאי לשנות?
- ועוד בהתייחס לניתוח ההתרחשויות, המחשבות, הרגשות, ההחלטות

עיבוד ההתרחשויות

- מה למדת על עצמך? (תכונות, חוזקות, התנהגויות, העדפות...)
- מה למדת על התפקיד? מה תעשה אחרת? מה לא תשנה? מדוע?
- מה למדת על החברה/הסביבה/הקבוצה בה פעלת?
- במה תרם לך התפקיד? (רגשות, כישורים, ידע חדש, יחסים...)
- במה תרמת לסביבה/לחברה?
- ועוד בהתייחס להסקת מסקנות לעתיד (אודות ביצוע תפקידים)

תובנות ולקחים לעתיד